

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת פנחס תש"פ

שהיה כהן כבר קודם לכן, וילייע לפי זה מהו השכר בכך שפנחס זכה לכהונה, והא כבר היה כהן קודם לכן.

ובתוס' בזבחים כתבו בשם הספרי, שעד עכשיו היה רק כהן הדיוט, ועתה הובטח שיהיה כהן גדול, וכן זרעו יהיו כהנים גדולים, ועמדו ממנו שמונים כהנים גדולים בבית ראשון ובבית שני, ובפירוש הרשב"ם ביאר שעד עתה היה משוח מלחמה בימי המילואים, והשתא היה כהן גדול רגיל.

והנה בדעת זקנים לבעלי התוס' הקשה כיצד הותר לפנחס להטמא למתים, והרי היה כהן, ותירץ שלא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי, אולם הוסיף דה"מ למאן דס"ל הכי, אבל למאן דס"ל דגם קודם היה כהן צ"ע כיצד הותר לו להטמאות, וביאר שפנחס לא הרג ממש, אלא רק עשאו גוסס, ומיושב דבאמת לא נטמא למתים.

והנה בפירוש הרא"ש על התורה כתב כתירוץ הדעת זקנים שלא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי, והקשה דהרי מ"מ היה כהן הדיוט, וצ"ע מה הוקשה לו, והרי למ"ד לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי, אפילו כהן הדיוט הוא לא היה, ורק לחולקים על כך הוא היה כהן הדיוט, ואח"כ נהיה כהן גדול וכנ"ל, וצ"ע.

ברית כהנת עולם (שס)

יל"ע דבשלמא הבנים היו קדושים משום שנמשחו, אבל הבנות כיצד היו קדושות בקדושת כהונה, והא לא נמשחו, ובקרא כתיב "בנותיך", וצ"ל דאכלו מכח אביהם, ועיין בארוכה בפרשת תצוה (כ"ח. א') מה שנתבאר בזה.

ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית וגו' ושם

האשה וגו' (כ"ה. י"ד ט"ו)

הגרי"ז דייק מהרמב"ם (פ"ב מאיסוי"ב הל"י) שקנאים פוגעים בו ולא בה, וסיבת הריגתה של כזבי היתה משום קלון, שלא יאמרו את זו בעל פלוגי, [וכמו שהורגים את הבהמה שנרבעה].

ולפ"ז י"ל שרק בהריגת האיש בעיני להורגו בשעת מעשה, אבל הריגת האשה אפשר להורגה אח"כ, ומדייק כן בלשון הפסוק, דכתיב "אשר הוכה את המדינית", ותרגם אונקלוס "עם מדינתא", דבעינין שיפגע בו רק בשעת מעשה כשהוא עם המדינית, אבל בה אפשר לפגוע גם אח"כ.

והנה לשון הרמב"ם (פ"ב מאיסוי"ב הל"י) ואין הקנאי רשאי לפגוע "בהן" אלא בשעת מעשה, אבל אם פירש אין הורגין "אותו", ודקדק הגרי"ז דמשמע דאת שניהם אין הורגין לאחר מעשה ודלא כמו שנתבאר, אמנם לאידך גיסא יש לדקדק דאם פירש אין הורגין אותו ומשמע דאותה הורגין, וקשה מינייה וביה דבתחילה משמע דשניהם אינם נהרגים לאחר מעשה, ובסוף משמע דרק אותו, ועוד קשה על דברי הגרי"ז שקנאים פוגעין בו ולא בה, ובה מותר לפגוע רק משום קלון, א"כ יצטרכו לכך ב"ד, ומ"מ הקנאי יכול להורגה.

ונראה דהנה באגרות משה (אהע"ז ח"א סי' ל"ח) ביאר דבשעת מעשה שרי לקנאי לפגוע בשניהם היינו דדינה כדינו, עיי"ש בטעם הדבר, ולפי זה י"ל דמדוויק שפיר לשון הרמב"ם, "דהקנאי אינו רשאי לפגוע בשניהם רק בשעת מעשה, אבל אם פירש אין הורגין אותו", היינו דאין ב"ד הורגין אותו, אבל אותה הבי"ד הורגין, רק שאין קנאי רשאי לפגוע בה.

ובני קרח לא מתו (כ"ו. י"א)

צריך ביאור מ"מ נזכר כאן שבני קרח לא מתו, וביאר בטעמא דקרא דכדי שלא יתמהו מ"מ משפחת קרחי נזכרה, ולא משפחת דתן ואבירם, והרי גם משפחת קרח נבלעו, לזאת אמר הכתוב דרק קרח נבלע אבל בני קרח לא מתו.

עוד באר בשם הקה"י זצ"ל שלא יתמהו מ"מ נענשו דתן ואבירם והרי היו אנוסים משום שהיו בשכנות לקרח, לכך אמר הכתוב

פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן (כ"ה. י"א)

פירש רש"י לפי שהיו השבטים מבזין אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן ע"כ. וצ"ב מה מועיל שיחסו אחר אהרן, והרי סו"ס הוא גם נכד של יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה.

ונראה שהם טענו שמעשה הקנאות בא מכח שפטם אבי אמו עגלים לע"ז, לפיכך בא הכתוב וגילה שמעשהו נבע מכחו של זקינו אהרן, ולא מכח הע"ז של יתרו.

הנה כאן הם קראו לו "בן פוטי", ולעיל (בפרשת בלק) אמרו "התירו פרושים את הדבר", והיינו שקראו לו "פרוש", והביאור שכשעשה מעשה שהיה נראה להם כרצונם קראו לו "פרוש", אבל כשעשה מעשה נגד רצונם קראו לו "בן פוטי".

השיב את חמתי (שס)

מובא בשם הגר"א דבמילת "חמתי" מבואר שהשיב את מיתת בני ישראל, דאותיות מ' ת' הם האותיות האמצעיות, דהיינו מת, והאותיות המרוחקות הם אותיות ח' י' דהיינו חי, [וכע"ז פירש הגר"א על הפסוק "מחצית השקל", דבתיבת "מחצית" האותיות האמצעיות הם ח' י', והאותיות מ' ת' מרוחקות, משום שהנותן צדקה שהוא ר"ת צ', "חיי" ולא "מת"].

לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום (כ"ה. י"ב)

ובחז"ל איתא "בדין הוא שיטול שכרו", וביארו האחרונים [בית הלוי, משך חכמה וברכת פרץ] ע"פ מה דאיתא בקידושין (דף מ.) שהעושה מצוה שהיא טוב לשמים יש לו שכר רק בעוה"ב, אבל אם גם טוב לבריות אוכל פירות גם בעוה"ז, ולזאת אמר הכתוב דכיון שלא כליתי את בני ישראל בקנאתי, דהיינו שעשה מעשה הטוב גם לבריות, "לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום", שיקבל שכר גם בעולם הזה.

ובטעמא דקרא ביאר באופן אחר, דהעושה מצוה שהוא מצווה בה לכאוף לא מגיע לו שכר ע"ז, כיון שהוא חייב בזה, אבל פנחס לא היה מצווה בזה, אלא רק קנאים פוגעים בו, ולא היה חייב בזה, ולהכי בדין הוא שיטול שכרו.

והנה יל"ע מ"מ הקב"ה אמר למשה שיאמר לפנחס, ולא אמר לפנחס בעצמו, והרי פנחס ג"כ היה נביא, [כמבואר במגילה (דף יד. ברש"י)], וביאר המשך חכמה דהנה הרמב"ם (בהקדמה לפהמ"ש) כתב שכל נבואה אינה מתבטלת מלבד נבואה שמתנבא הנביא על עצמו, וא"כ אם פנחס היה מתנבא בעצמו, הרי הנבואה היתה יכולה להתבטל, ולכן הקב"ה אמר למשה שיאמר לפנחס, [ובאמת מצינו בבית שני שאפילו שהיו חוטאים, מ"מ הכהן גדול היה מבני בניו של פנחס, והביאור כנ"ל דכיון שמשה התנבא, הרי אין הנבואה מתבטלת לעולם].

אמנם בתרגום יונתן בן עוזיאל מבואר שהקב"ה נשבע לפנחס, וכ"כ האור החיים בשם המדרש (שמו"ר ו. ד) שאין "לכן" אלא לשון שבועה, ולפי דבריהם אכתי יש להקשות מה הטעם שהקב"ה לא אמר לפנחס עצמו, דהא כיון שנשבע אינו יכול לחזור בו וצ"ע, ובמשאת המלך הקשה על דברי המשך חכמה, דלכאוף בתורה לא שייך חזרה אפילו לרעה, וצ"ע.

ברית כהנת עולם (כ"ה. י"ג)

פירש רש"י שאע"פ שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן, לא נתנה אלא לאהרן ובניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתו, אבל פנחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן, וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי ע"כ. משמעות הגמ' בזבחים (דף קא.): דאיכא מאן דס"ל

דבני קרח אע"פ שהיו בניו לא מתו, ומשום שלא למדו מאביהן, כ"ש דתן ואבירם שלא היה להם ללמוד, ואי"ז אונס.

לישוב (כ"ו. כ"ד)

פירש רש"י הוא יוב האמור ביורדי מצרים ע"כ. ובחז"ל איתא ששינו את שמו משום שיוב הוא שם ע"ז, ובחזקוני כתב דהאות שי נלקחה מאביו "יששכר", ולכך קוראים "יששכר" בשי אחת, וכ"כ בשפתי חכמים, והנה יש שנוהגים שעד פרשת פנחס קוראים "יששכר", ורק מכאן ואילך קוראים "ישכר", ולכא"ו הוא מהטעם הנ"ל, דעכשיו נלקח האות שי לישוב.

ושם בת אשר שרש (כ"ו. מ"ו)

בתרגום כתב "בת איתת אשר", אמנם הרמב"ן כתב שהיתה בת אשר ממש, ובדעת זקנים לבעלי התוסי הקשו דא"כ מ"ט לא נתיחסה ליעקב.

לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות (כ"ו. נ"ג)

צ"ב מ"ט לא הוזכר כאן "לגולגלותם", וביאר בטעמא דקרא ע"פ המדרש [הובא בתוסי' ובשיטמ"ק במנחות (דף לו.ז)], שהיה אחד שהיה לו ב' ראשים, וכשבא לחלוק עם אחיו בנכסי אביו טען שמגיע לו ב' חלקים משום שיש לו ב' ראשים, ובאו לדין לפני שלמה המלך, ושלמה שפך מים רותחים על ראש אחד, והראש השני ג"כ צעק מחמת הצער, והוכיח שלמה שהוא אדם אחד, ומגיע לו רק חלק אחד ע"כ דברי המדרש, ולפי זה י"ל דמשום הכי לא כתוב לגולגלותם, כיון דחלוקת הארץ לא היתה לפי ראש, אלא במספר שמות דהיינו לפי גוף האדם.

[ומדברי המדרש יש ללמוד לענין אחדות עם ישראל, שאם לאחד מישראל כואב ולשני ג"כ כואב זה מורה שעם ישראל הוא עם אחד, אבל אם לשני לא כואב מה שלחבירו כואב, חסר בזה האחדות של עם ישראל].

הוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח (כ"ז. ג)

פירש רש"י לפי שהיו באות לומר בחטאו מת, נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה, אלא בחטאו לבד מת ולא החטיא את אחרים עמו ע"כ. מבואר בדברי רש"י שהטעם שהזכירו שלא היה בעדת קרח, לומר שבחטאו מת, אבל ברמב"ן פירש לפי שלעדת קרח לא היה חלק בארץ, לכך אמרו שהוא לא היה מעדת קרח, ולכך מגיע לו חלק.

ובספורנו ביאר שכל הממון שהיה לקרח נאבד, לכן הזכירו שלא היה מעדת קרח, [ומב"ו בדבריו שגם הממון שלא נבלע באדמה, מ"מ נאבד].

ובמשך חכמה ביאר שכיון שקרח חלק על משה שהיה לו דין מלך, הרי היה לו דין של הרוגי מלכות שנכסיהם אובדים, לכן הזכירו שלא היה מעדת קרח, עוד ביאר לפי שמה חשש שהוא נוגע בדבר אם אביהן היה מעדת קרח, לכך הזכירו שהוא לא היה מהם.

מהודך (כ"ז. כ"ו)

פירש רש"י מהודך ולא כל הודך, נמצינו למדים פני משה כחמה, פני יהושע כלבנה ע"כ. וכן הוא בגמ' ב"ב (דף עה.) "זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה", ובטעמא דקרא ביאר דאף שבכל מקום יש ירידת הדורות, מ"מ כאן אמרו יותר "פני יהושע כלבנה", היינו ש"לבנה" אי"ז "חמה", אלא סוג אחר של אור, וכך הזקנים אמרו על יהושע שאיננו כלל דומה למשה, אלא הוא סוג אחר של מנהיג.

ומה שאמרו זקנים שבדור מבארים בזה דהזקנים הכירו את משה בזמן שהיה עדיין בגילו של יהושע, ולכך יכלו לומר שפני משה כחמה ויהושע כלבנה.

במועדו (כ"ח. ב')

פירש רש"י בכל יום הוא מועד התמידים ע"כ. בפסחים (דף עז.) דרשינן במועדו אפילו בשבת ואפילו בטומאה, וכתב בטעמא דקרא דלפי פשוטו י"ל דקרא אתא לאשמועינן דלא נימא דאם לא הקריב בשחרית יוכל להקריב בבין הערבים שנים, וכדקיי"ל

לגבי קטורת [עיי' במנחות דף מט.], ולכך כתב "במועדו", לאשמועינן דאין לתמיד תשלומין.

והנה בתפילה אומרים "תמידים כסדרם", ויל"ע מהו כסדרם, ונראה לבאר ע"פ הנ"ל דבעינן שיקריבום כסדרם אחד בבוקר ואחד בבין הערבים, ואם לא הקריב בבוקר אין לו תשלומין בבין הערבים שיקריב שנים, [וכסדרם הוא ההיפך מבבת אחת, וכדאיתא בפסחים (דף ק:) שתאן [לד' כוסות] בבת אחת שלא על הסדר וכו'].

מלבד חטאת הכפרים (כ"ט. י"א)

פירש רש"י שעיר הנעשה בפנים האמור באחרי מות שגם הוא חטאת. הרמב"ן הקשה דהו"ל לומר גם מלבד עולת הכיפורים האמור בפרשת אחרי מות, [דאיכא מ"ד דאיל לעולה האמור בפרשת אחרי מות, אינו האיל שבא למוספין].

ולכך כתב הרמב"ן דפשיטא דאין הקרבנות האמורין כאן הם הקרבנות האמורין בפרשת אחרי מות, ומוכח כן מכך שכאן נזכר אחד לעולה, ושם נצטוו על פר ואיל וז' כבשים, אלא על כרחך דכאן מדובר על קרבנות המוספין, ושם מדובר על חובת היום, ומה שהפסוק פירש חטאת, משום שהיה שעיר אחד בב' הפרשיות, וס"ד שהוא אותו הקרבן קמ"ל.

והנה הנודב"י (תנינא או"ח סי' קכ"ז) מדייק ברמב"ם (פ"י מתמידין ומוספין ה"ב) שהשעיר הפנימי באחרי מות הוא שייך ג"כ לשעיר שבמוספין, אף שהוא בא לחובת היום, ולכך התורה הדגישה "מלבד חטאת הכיפורים", שאף שהוא שייך למוספים מ"מ יש שיעור מלבד חטאת היום.

ובפשוטו ברמב"ן מבואר שלא כדבריו, אבל ראיתי מי שביאר שכל דברי הרמב"ן הוא למ"ד שאין הוא האיל האמור באחרי מות, ולהך מ"ד אתיא שפיר דאין שייכות בין חובת היום למוספין, ומשום הכי גם בשעיר הפנימי אין לו שייכות למוספין, אבל דעת הרמב"ם כמ"ד שהיה איל אחד גם למוספין וגם לחובת היום, ולכך י"ל שהשעיר האמור באחרי מות שייך גם למוספין.

ושעיר עזים אחד לחטאת (כ"ט. כ"ז)

ביום הראשון השני והרביעי כתוב "שעיר עזים", ובשאר הימים כתוב "שעיר", והגר"א דייק דבג' הימים שכתוב "שעיר עזים" איכא ל"ה קרבנות, ובשאר הימים ג"כ איכא ל"ה פרים, והם כנגד שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם. ומחולקים ל"ה כנגד ישמעאל והוא שעיר עזים, ול"ה כנגד עשו והוא שעיר.

פר אחד איל אחד (כ"ט. ל"ו)

פירש רש"י אלו כנגד ישראל, התעכבו לי מעט עוד ולשון חיבה הוא זה, כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד משל למלך וכו' ע"כ. ויש לעיין דמה יעזור שיתעכבו עוד יום אחד, והא אח"כ הפרידה תהיה יותר קשה, ונראה דחג העצרת מורה על חיבתם של ישראל שקשה פרידתם, וזה הוא עצם מהותו של החג שקשה פרידתם.

הפטרה

כי עזבו ברידת בני ישראל את מזבחתיהם הרסו

ופירש רש"י דהכוונה שבני ישראל הרסו את הבמות, וצ"ע דהא היה בזמן איסור במות, ואמאי איכא איסור בשבירתן, וביאר בטעמא דקרא דאיירי בבמות שנבנו בשעת היתר במות, ואע"פ שבזמן איסור במות אסור להקריב בהן, מ"מ אסור לשוברן משום "לא תעשון כן", והקשה דא"כ אמאי הנביא משבח את חזקיהו בכך שהסיר את הבמות, הא איכא איסור ד"לא תעשון כן".

ותירץ דשמא היה הוראת שעה להסירם לפי שהיו נכשלים בהם, וכמו שכתב נחש הנחושת, ועוד תירץ דבאמת חזקיהו לא הרסן אלא הסירן כשהם שלמים, וגנזם באדמה, וזהו חידוש שכשמסירן כשהם שלמים ליכא איסור "דלא תעשון כן", וכן איתא לגבי שמות דספר תורה שאם מגרדים השם מהספר תורה מותר, אכן י"ל דהכא שאני כיון דכשמחוברים לקרקע הרי הם כקרקע, וכשמסירם דינם ככלים, ואולי כוונתו שבאמת לא הסירן אלא כיסה אותן כשהם שלמים, וצ"ע.